

Ганна Демочко, Ірина Бобіна, Вікторія Кравцова (м. Харків)

Бобіни: лікарська династія на теренах Харківщини (до 160-ї річниці з дня народження В.П. Бобіна)

Мабуть, не багато українських міст можуть похизуватися лікарськими династіями, які сягають понад півтора століття. Харківська найстаріша вища медична школа дала початок не одній династії лікарів, серед яких особливо вирізняється династія Бобіних, яка вже понад 160 років служить на користь народному здоров'ю жителів Харківщини. Сьогодні необхідно згадати про видатних лікарів у зв'язку з річницею від дня народження її засновника – Володимира Павловича Бобіна.

Ключові слова: анатомія, антропология, В.В. Бобін, В.П. Бобін, вчені-анатоми, династія Бобіних, Сімферополь, Харків, Харківське медичне товариство.

Anna Demochko, Iryna Bobina, Victoria Kravtsova

Bobins: medicine dynastics on the terrenes of kharkivshyn (to the 160th anniversary from the birth OF Bobin)

Apparently, not many Ukrainian cities can boast of medical dynasties that last more than a century and a half. Kharkiv's oldest higher medical school has given rise to more than one dynasty of doctors, among which the dynasty Bobin is particularly distinguished, which has served more than 160 years in favor of the public health of the people in Kharkiv Region. Today it is necessary to mention prominent doctors in connection with the anniversary of the birthday of its founder - Volodymyr Pavlovich Bobin.

Key words: anatomy, anthropology, V.V. Bobin, V.P. Bobin, anatomy scholars, Bobin's dynasty, Simferopol, Kharkiv, Kharkiv Medical Society.

Першим лікарем з династії Бобіних є Володимир Павлович – медик, науковець, організатор. Сам В. Бобін був вихідцем з Переяслава, де він народився 11 липня 1858 року в сім'ї місцевого судді¹. Через деякий час Бобіни переїхали до Харкова і Володимир отримав освіту вже в 3-й місцевій гімназії.

Після гімназійного навчання майбутній лікар вступив до Імператорського Харківського університету на медичний факультет, отримавши диплом про освіту 1881 року. Перші роки після навчання допитливий юнак провів на кафедрі загальної патології, де працював під керівництвом професора І.М. Оболенського асистентом.

З січня 1885 року В. Бобіна обирають лікарем-розпорядником «лечебниці» Харківського медичного товариства (ХМТ), а з вересня цього року запрацювала і лікарня ХМТ. Обидва лікарняні заклади обслуговували не тільки жителів Харкова, а й працювали для пацієнтів з віддалених районів. За ініціативою Володимира Павловича відкрито осередок для надання екстреної медичної допомоги у будь-який час доби. Цікаво, що на лікування приймалися не тільки пацієнти, що могли сплатити за лікування, а й бідне населення міста.

Неабияким внеском була участь В. Бобіна у відкритті у 1887 році в Харкові Пастерівського інституту й Бактеріологічної станції ХМТ,

Засновник
династії
професор
В.П. Бобін

¹ На алтарь призвання: очерки о педагогических династиях / Нар. укр. акад; под общ. ред. Е.В. Астаховой. – Харьков: Изд-во НУА, 2010. – С. 40-44.

які були, по суті, промисловими виробництвами сироватки для хворих. Головне завдання установ – «залити противодифтерийной сывороткой весь юг России и этим погасить пламя дифтерийных эпидемий, спасать антирабическими прививками от ужасной, мучительной смерти тысячи укушенных»².

Лікарня була не єдиним місцем, де віддав свій талант та насагу Володимир Павлович. Він активно працював не тільки як лікар, а й як громадський діяч. Після відкриття Пастерівського інституту та Бактеріологічної станції стало зрозуміло, що потужності цих установ не можуть більше існувати у наявних будівлях – конче потрібно було розширення площі. Навіть придбання земельної ділянки по Білгородському шосе не вирішувало проблеми, адже у 1910 році Бактеріологічний інститут став найбільшою установою по виробництву сироваток в усій Російській імперії³.

З проектом побудови нової споруди ХМТ звернулося до відомого архітектора О. Бекетова, який і спроектував будівлю вартістю 350 тис. руб. у новому, досить незвичному стилі модернізований ампір⁴. В ній можна було поєднувати адміністративну, наукову та виробничу діяльність не дивлячись на те, що площа землі для за будови була обмеженою, адже виходила за «червону» лінію й видавалася на одну з центральних вулиць міста – Пушкінську.

У 1910 році проект почав реалізовуватися, а В. Бобін з 1911 по 1913 року керував будівельною комісією «Палацу медицини»⁵. Перші ніж почати будівництво, розглядалися 8 проектів, які були відкинуті через неможливість досягнення головної мети. Тим не менше, в будівлі розташували різноманітні лабораторії, кабінети, бібліо-

теку, музей, редакцію «Харьковского медицинского журнала». Перлиною будівлі стала двоповерхова зала засідань на 600 місць. Сьогодні тут розташовано НДІ мікробіології та імунології імені І.І. Мечникова Національної академії медичних наук України.

Проект будівлі для
Харківського медичного товариства

В.П. Бобін також працював лікарем 3-ї Харківської гімназії та був обраний як представник цього закладу гласним Харківської міської думи. В цьому статусі він побув каденцією з 1910 до 1914 рік. За цей час завдяки енергійній участі В.П. Бобіна відкрився акушерсько-гінекологічний корпус Олександрівської лікарні, на який В.П. Бобін добився грошової допомоги від міської думи Харкова у розмірі 40 тисяч рублів на землю та 75 тисяч – на зведення будівлі. Керував будівництвом корпусу сам Бобін і нарешті, 17 вересня 1913 року відділення прийняло перших пацієнтів⁶.

Робота амбулаторії та лікарні Харківського медичного товариства, що працювали при активній участі В. Бобіна, прославили ХМТ. За 25 років лікарняні заклади прийняли більше 160 тисяч осіб, які потребували кваліфікованої медичної допомоги⁷.

² Курорт Березовские минеральные воды. История и современность: 1862-2012 / А.И. Сердюк, Б.А. Рогожин, Л.Д. Тондий и др.; под ред. А.И. Сердюка, Б.А. Рогожина. – Харьков: Золотые страницы, 2012. – С. 67.

³ Аржанов Н.П. Иммунитет к трудностям: финансисты, титаны и стойки Харьковского медицинского общества / Н.П. Аржанов // Провизор. – 1999. – №6. – URL: <http://www.provisor.com.ua/archive/1999/N6/arganov.php>

⁴ Аржанов Н.П. Вказ. праця.

⁵ Харьковский научно-исследовательский институт микробиологии и иммунологии им. И.И. Мечникова: юбилейн. изд. / Ю.Л. Волянский, В.С. Яворский, В.Ф. Москаленко и др. – Харьков: Гесла, 1997. – С. 4-5.

⁶ Робак І.Ю., Демочко Г.Л., Ільїн В.Г. Олександрівська – Перша міська клінічна лікарня Харкова: півтора століття історії / І.Ю. Робак, Г.Л. Демочко, В.Г. Ільїн; за заг. ред. д-ра іст. наук., проф. І.Ю. Робака. – Х.: Колегіум, 2016. – С. 33.

⁷ Хвисяк Н.И., Бобин В.В. Владимир Павлович Бобин – общественный деятель Харьковского медицинского общества (к 150-летию со дня рождения) / Н.И. Хвисяк, В.В. Бобин // Международный медицинский журнал. – 2007. – Т. 13. – № 4. – С. 124-125.

Меморіальна дошка по вул. Пушкінській, 14, НДІ мікробіології та імунології імені І.І. Мечникова НАМН України

Самовіддана робота В.П. Бобіна була відзначена на ювілеї його діяльності. 1906 року медична спільнота міста святкувала 25-річчя лікарської діяльності вченого. Колегами було сказано безліч теплих слів, на адресу В.П. Бобіна прийшли численні вітальні телеграми. І це не дивно, адже професор Бобін займав активну громадську позицію щодо соціального захисту лікарів, добивався взаємного страхування, наприклад, на випадок смерті від епідемії тощо⁸. В листопаді 1906 року портрет лікаря прикрасив урочисту залу засідань ХМТ, та в цьому році він став Почесним членом медичного товариства⁹.

Після революції 1917 року В.П. Бобін продовжував працювати на ниві охорони громадського здоров'я. Він керував лікарнею ХМТ, яка 1923 року була реорганізована в лікарню Протозойного інституту. Помер В.П. Бобін 11 листопада 1925 року після тривалої важкої хвороби, поховали його на 13-му міському кладовищі.

Харків має пам'ятну дошку, встановлену на честь видатного лікаря, на будівлі Харківського науково-дослідного інституту мікробіології та імунології імені І.І. Мечникова НАМН України.

Віктор Володимирович Бобін – син Володимира Павловича, відомий анатом, науковець зі світовим ім'ям. Він народився 28 березня 1890 року в Харкові, навчався в 3- гімназії міста, де отримав гарну освіту та вступив до Імператорського Харківського університету на медичний факультет. Ще у 1905 під час сутичок робітництва з царськими військами хлопець допомагав батькові лікувати поранених, тому чітко обрав надалі свій напрям у житті¹⁰.

Навчання в університеті давалося йому легко. Особливо цікавила В. Бобіна анатомія. Це й не дивно, адже він слухав лекції самого професора В. Воробйова, а потім мав змогу навіть допомагати йому у виготовленні анатомічних препаратів для музею. Вже тоді відомий професор відзначив роботу молодого студента під час практичної роботи з препаратами¹¹.

Період навчання в університеті співпав з посилення політичної активності молоді. Не стримував своїх революційних поглядів і Віктор Бобін, який протестував проти режиму царату. За це він був виключений з університету та деякий час проживав в Полтавській губернії під наглядом поліції. Завдяки численним клопотанням

Віктор Бобін під час навчання в гімназії

⁸ Робах І.Ю., Демочко Г.Л. Охорона здоров'я в першій столиці радянської України (1919-1934 рр.). – Х.: Колегіум, 2012. – С. 28.

⁹ Булах С.М. Бобін Володимир Павлович / С.М. Булах // Енциклопедія сучасної України. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=22997

¹⁰ Бобина І.В., Бобін В.В. Владимир Павлович Бобін – известный на Украине врач, общественный деятель Харьковского медицинского общества / И.В. Бобина, В.В. Бобин // *Анналы Мечниковского института*. – 2007. – № 4. – С. 47

¹¹ Лутаєва Т. Роль науковців Слобожанщини в організації роботи медичних музеїв вищих навчальних закладів в XIX – на поч. XX ст. / Т. Лутаєва // *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. – 2017. – № 4. – С. 207.

Бобіну вдається виїхати до Франції, де він продовжив навчатися медицині у Парижському університеті. Тут він познайомився з роботами І. Мечникова, Л. Пастера. Через деякий час знову завдяки клопотанням громадськості В. Бобіну дозволяють повернутися до Харкова та завершити навчання.

З 1914 по 1917 рік В. Бобін працює військовим лікарем, та після повернення до міста здає державні іспити й остаточно вирішує присвятити своє життя анатомії. Продовжує працювати молодий науковець під керівництвом свого незмінного патрона – професора В. Воробйова. Вже через три роки, 1920 року, В. Бобін захищає докторську дисертацію.

Відкриття макро-мікроскопічної анатомії професором Воробйовим дало змогу великому колективу науковців працювати абсолютно під іншим кутом зору. Знайшов свою наукову нішу й В. Бобін – він досліджував анатомію вегетативної нервової системи.

У 1923 році В. Бобіна призначають завідувачем кафедри анатомії Кубанського медичного інституту в Краснодарі¹². Він організував роботу нової кафедри, налагодив роботу по виготовленню власних анатомічних препаратів, організував навчальний анатомічний музей. Тут він зацікавився проблемами антропогенезу, вивчав решти людей, знайдених під час археологічних експедицій.

Значно вплинула на Бобіна, як на вченого, поїздка до Парижу в 1927 році, коли професор мав змогу працювати в Національному музеї природної історії під керівництвом Антоні. Проте, повернення додому принесло нові зміни – В. Бобіна відряджають завідувати кафедрою анатомії Пермського медичного інституту, де він знов береться з нуля за роботу по організації наукової та викладацької діяльності на новій кафедрі.

1930 року В. Бобіна запросили до Кримського медичного інституту попрацювати в комісії по відбору кадрів для нової освітньої установи. Так професор В. Бобін став не тільки учасником комісії, а й в решті-решт завідувачем кафедри анатомії новоствореного закладу. З теплотою та повагою згадують співробітники спільну роботу з професором В. Бобіним. З 1931 року життя Віктор Володимировича було нерозривно пов'язано з Сімферополем¹³.

Важко представити той обсяг роботи, яку виконав В. Бобін в Кримському інституті. Завдяки енергійній праці Бобіна створено місцевий анатомічний музей, кафедральний рентгенівський кабінет із сучасною на той час апаратурою, лабораторії, секційні кімнати по виготовленню анатомічних препаратів. За сприяння В. Бобіна обладнано велику лекційну аудиторію на кшталт амфітеатру для читання анатомічних лекцій та демонстрації зразків.

Під час окупації колектив інституту вимушено виїхав до міста Кизил-Орда, де кафедральний колектив продовжував свою діяльність. Повернення до Криму після війни дало змогу розгорнути наукову роботу з новою силою. У 50-60-ті роки минулого століття В. Бобіна активно організовував Кримську філію Академії наук України.

Багато років В. Бобін керував Кримським науковим товариством анатомів, гістологів та ембріологів, був членом президії численних анатомічних товариств, членом вченої ради університетів та музеїв¹⁴. Помер Віктор Володимирович Бобін 5 грудня 1973 року в Сімферополі¹⁵.

Увічненням його пам'яті займаються співробітники вишу – колеги, учні, друзі. В Медичній академії імені С.І. Георгієвського на кафедрі анатомії вже багато років діє кабінет-музей Віктора Володимировича Бобіна. Його було відкрито до 120-річчя з дня народження вченого¹⁶. Тут є його

¹² Зяблов В.И. Виктор Владимирович Бобин – основоположник крымской школы морфологии (к 100-летию со дня рождения) / В.И. Зяблов // Архив анатомии. – 1991. – Т. 101. – № 7. – С. 94-97.

¹³ Бобин Виктор Владимирович. – Харьков: Энциклопедический словарь. – X., 2014. – С. 86.

¹⁴ Золотые имена: Бобин Виктор Владимирович // Медицинский вестник МА им. С.И. Георгиевского. – 2016. – №3 (1196). – С.7.

¹⁵ Бойко В.В. Бобін Віктор Володимирович / В.В. Бойко // Енциклопедія сучасної України. – URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=35612.

¹⁶ До 120-річчя з дня народження першого завідувача кафедри нормальної анатомії КМІ В.В. Бобіна / Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://anatomymsmu.at.ua/index/bobin/0-170>.

воскова фігура за писемним столом, ретельно зібрані його особисті речі. Навіть світлина його вчителя В.П. Воробйова увійшла до колекції музею – її Віктор Володимирович зберігав усе життя.

Кабінет-музей В.В. Бобіна

У книжкових шафах розташовані наукові роботи В.В. Бобіна – статті, огляди, дисертації. Для впорядкування чисельної літератури співробітники створили електронний каталог робіт. Особливий інтерес становлять полиці з піфіями та черепами людини, які Віктор Володимирович знайшов в Ольвії, Херсонесі, на Кавказі та досліджував як антрополог. Нагороди В. Бобіна також присутні у кабінеті музею, серед чисельних відзнак і орден (макет) за участь у ребальзамуванні тіла більшовицького ватажка¹⁷.

Володимир Вікторович Бобін – відомий представник анатомічної школи, третій в династії Бобіних. Народився він у Харкові 17 жовтня 1924 року¹⁸. У 1931 році сім'я з маленьким

Володимиром переїхала до Сімферополя, де юнак вступив до школи. Там він полюбив природничі науки, але особливо – археологію, виїжджав з батьком на розкопки та навіть мав шкільні відзнаки за роботи з археології.

Проте, медицина знову зіграла вирішальну роль в сім'ї Бобіних, і Володимир вступає до місцевого медичного університету. Після закінчення ординатури по кафедрі нервових хвороб у 1951 році В. Бобін переїжджає до Харкова, де вступає в аспірантуру на кафедру анатомії Харківського медичного інституту. В аспірантурі В. Бобін працював під керівництвом видатного анатома Рафаїла Давидовича Синельникова. З 1959 року В. Бобін стає доцентом цієї кафедри, а з 1969 року – професором¹⁹.

Професор
Володимир Бобін

Життєвий шлях В. Бобіна надалі був пов'язаний саме з цим підрозділом – тут він керував кафедрою нормальної анатомії з 1971 по 1992 рік, а з 1993 по 2010 рік – працював професором кафедри²⁰.

Кандидатська дисертація В. Бобіна присвячена анатомії нервового сплетіння плеча, після закінчення роботи на основі матеріалів дисертації була навіть видана монографія²¹. Наукова робота видатного анатома продовжилася в площині вивчення м'язового нервового апарату, досліджувався мієлогенез цих структур. В. Бобін став головою Харківського товариства анатомів та гістологів та ембріологів, а з 1990 по 1996 років – членом експертної комісії Вищої атестаційної колегії України²².

¹⁷ Владимірова М. Кабінет-музей – впервые в университете / М. Владимірова // Медицинский вестник. – 2009. – № 19 (декабрь).

¹⁸ Бойко В.В. Бобін Володимир Вікторович / В.В. Бойко // Енциклопедія сучасної України. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=35613

¹⁹ Бобин Владимир Викторович. – Харьков: Энциклопедический словарь. – Х., 2014. – С. 86-87.

²⁰ Врачебная династия / В.Н. Лесовой, А.А. Бабанин, Н.И. Хвисюк. – Харьков: ХГМУ, 2007. – С. 46.

²¹ Лупырь В.М., Масловский С.Ю., Терещенко А.А. Владимир Викторович Бобин (к 80-летию со дня рождения) / В.М. Лупырь, С.Ю. Масловский, А.А. Терещенко // Вісник морфології. – 2004. – Т. 10. – № 1. – С. 221-233.

²² Бобин Владимир Викторович. – Харьков: Энциклопедический словарь. – Х., 2014. – С. 86-87.

Під керівництвом В. Бобіна виконано 2 докторські та 21 кандидатська дисертації, він був автором трьох з половиною сотень робіт з анатомії, видав шість монографій, численні навчальні посібники ті практикуми²³. Роботи В. Бобіна використовувалися в медичних вишах тодішнього Радянського Союзу.

За роки роботи в Харкові В. Бобін створив потужну школу анатомів. Професор Бобін по особливому відносився до студентів, завжди підтримував талановиту молодь, під його керівництвом перші кроки зробили сьгоднішні «метри» не тільки анатомії, а й суміжних дисциплін. У своїх згадках колеги Володимира Вікторовича називають його не менше, як «богемним представником бобінської династії»²⁴. Член-кореспондент Національної академії медичних наук України, доктор медичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки Ю. Губський з теплотою згадує «интеллигентнейшого Владимира Викторовича Бобина», який в середині 60-х років минулого століття керував студентським науковим гуртком на кафедрі анатомії²⁵.

Вихованці В. Бобіна працювали не тільки в Харкові, а й очолювали кафедри в інших містах²⁶. Професор Бобін активно підтримував з ними зв'язок, їздив на різноманітні конференції, з'їзди та конгреси у віддалених куточках світу. Згадки про роботу Володимира Вікторовича на анатомічній ниві були б не повними, якщо б не звернути увагу на його співпрацю з Харківської державною академією дизайну та мистецтв, де професор з 1994 року читав курс пластичної анатомії та організував відповідний кабінет з численними наочними приладами для студентів.

Сьогодні династія Бобіних продовжується. На ниві охорони народного здоров'я стоять Ірина Володимирівна Бобіна та її діти – Вікторія Ігорівна та Герман Ігорович. Самовідданість улюбленій справі, високий професіоналізм та «бобінські» риси людяності та гідності в усьому вирізняють цих шляхетних представників медичної професії. Сьогодні вже вони пишуть нові сторінки історії династії та з честю несуть високе ім'я Бобіних.

References

Arzhanov N.P. Immunitet k trudnostyam: finansisty, titanyi i stoiki Harkovskogo meditsinskogo obschestva // Provizor. – 1999. – № 6. – URL: <http://www.provisor.com.ua/archive/1999/N6/arganov.php> (in Russian)

Bobin Viktor Vladimirovich. – Kharkov: Entsiklopedicheskiy slovar. – Kh., 2014. – S. 86. (in Russian)

Bobin Vladimir Viktorovich. – Kharkov: Entsiklopedicheskiy slovar. – Kh., 2014. – S. 86-87. (in Russian)

Bobina I.V., Bobin V.V. Vladimir Pavlovich Bobin – izvestnyiy na Ukraine vrach, obschestvennyiy deyatel Kharkovskogo meditsinskogo obschestva /

I.V. Bobina, V.V. Bobin // Annalyi Mechnikovskogo instituta. – 2007. – №4. – S. 47. (in Russian)

Boyko V.V. Bobin Volodimir Viktorovich / V.V. Boyko // Entsiklopediya suchasnoyi Ukrayini. – Elektronniy resurs. – Rezhim dostupu: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=35613 (in Ukrainian)

Boyko V.V. Bobin Viktor Vladimirovich / V.V. Boyko // Entsiklopediya suchasnoyi Ukrayini. – URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=35612. (in Ukrainian)

Bulah S.M. Bobin Volodimir Pavlovich / S.M. Bulah // Entsiklopediya suchasnoyi Ukrayini. – Elektronniy resurs. – Rezhim dostupu: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=22997 (in Ukrainian)

²³ Професор Бобін Володимир Вікторович / А.О. Терещенко, В.О. Ольховський, С.Ю. Масловський, В.Г. Дуденко // Морфологія органів і тканин у нормі та під впливом деяких чинників: матеріали науково-практичної конференції студентів та молодих вчених, присвяченої 90-річчю професора В.В. Бобіна, Харків, 21 жовтня 2014 р. / Харківський національний медичний університет. – Харків, 2014. – С. 4-7.

²⁴ *Мирошниченко А.А.* Професор В.В. Бобін в житті / А.А. Мирошниченко // Морфологія органів і тканин у нормі та під впливом деяких чинників : матеріали науково-практичної конференції студентів та молодих вчених, присвяченої 90-річчю професора В.В. Бобіна, Харків, 21 жовтня 2014 р. / Харківський національний медичний університет. – Харків, 2014. – С. 12-14.

²⁵ *Губський Ю.* Учителя. Коллеги. Моя медицина... - К., 2018. – С. 47.

²⁶ *Лупир В.М., Ахтемійчук Ю.Т., Калашникова С.М.* Професор Бобін Володимир Вікторович (до 80-річчя від дня народження) / В.М. Лупир, Ю.Т. Ахтемійчук, С.М. Калашникова // Клінічна анатомія та оперативна хірургія. – 2004. – № 3-4. – С. 200-204.

Vladimirova M. Kabinet-muzey – vpervyie v universitete / M. Vladimirova // Meditsinskiy vestnik. – 2009. – №19 (dekabr). (in Russian)

Vrachebnaya dinastiya / V.N. Lesovoy, A.A. Babanin, N.I. Hvisyuk. – Kharkov : KhGMU, 2007. – S. 46. (in Russian)

Gubskiy Yu. Uchitelya. Kollegi. Moya meditsina... – K., 2018. – S. 47. (in Russian)

Do 120-richchya z dnya narodzhennya pershogo zaviduvacha kafedri normalnoyi anatomiyi KMI V.V. Bobina / Elektronniy resurs. – Rezhim dostupu: <http://anatomycsmu.at.ua/index/bobin/0-170>. (in Ukrainian)

Zolotyie imena: Bobin Viktor Vladimirovich // Meditsinskiy vestnik MA im. S.I. Georgievskogo. – 2016. – № 3 (1196). – S.7. (in Russian)

Zyablov V.I. Viktor Vladimirovich Bobin – osnovopolozhnik kryimskoy shkolyi morfologii (k 100-letiyu so dnya rozhdeniya) / V.I. Zyablov // Arhiv anatomii. – 1991. – T. 101. – № 7. – S. 94-97. (in Russian)

Kurort Berezovskie mineralnyie vodyi. Istoriya i sovremennost: 1862-2012 / A.I. Serdyuk, B.A. Rogozhin, L.D. Tondiy i dr.; pod red. A.I. Serdyuka, B.A. Rogozhina. – Kharkov: Zolotyie stranitsyi, 2012. (in Russian)

Lupir V.M., Ahtemiychuk Yu.T., Kalashnikova S.M. Profesor Bobin Volodimir Viktorovich (do 80-richchya vid dnya narodzhennya) // Klinichna anatomiya ta operativna hirurgiya. – 2004. – № 3-4. – S. 200-204. (in Ukrainian)

Lupyr V.M., Maslovskiy S.Yu., Tereschenko A.A. Vladimir Viktorovich Bobin (k 80-letiyu so dnya rozhdeniya) // Visnik morfologiyi. – 2004. – T. 10. – №1. – S. 221-233. (in Russian)

Lutaeva T. Rol naukovtsiv Slobozhanshini v organizatsiyi roboti medichnih muzeyiv vischih navchalnih zakladiv v XIX – na poch. XX st. // Pedagogichni nauki: teoriya, istoriya, innovatsiyi tehnologiyi. – 2017. – № 4. – S. 207. (in Ukrainian)

Miroshnichenko A. A. Professor V. V. Bobin v zhizni / A. A. Miroshnichenko // Morfologiya organiv i tkanin u normi ta pid vplivom deyakih chinnikov : materialy naukovopraktychnoyi konferentsiyi studentiv ta molodih vchenih, prisvyachenoyi 90-richchyu profesora V. V. Bobina, Kharkiv, 21 zhovtnya 2014 r. / Kharkivskiy natsionalniy medichniy universitet. – Kharkiv, 2014. – S. 12-14. (in Russian)

Na altar prizvaniya: ocherki o pedagogicheskikh dinastiyah / Nar. ukr. akad; pod obsch. red. E. V. Astahovoy. – Kharkov: Izd-vo NUA, 2010. – S. 40-44. (in Russian)

Profesor Bobin Volodimir Viktorovich / A. O. Tereschenko, V. O. Olhovskiy, S. Yu. Maslovskiy, V. G. Dudenko // Morfologiya organiv i tkanin u normi ta pid vplivom deyakih chinnikov: materialy naukovopraktychnoyi konferentsiyi studentiv ta molodih vchenih, prisvyachenoyi 90-richchyu profesora V. V. Bobina, Kharkiv, Zhovtnya 2014 r. / Kharkivskiy natsionalniy medichniy universitet. – Kharkiv, 2014. – S. 4-7. (in Russian)

Robak I.Yu., Demochko G.L., Ilyin V.G. Oleksandrivska – Persha miska klinichna likarnya Kharkova: pivtora stoilttya istoriyi / I.Yu. Robak, G.L. Demochko, V.G. Ilyin; za zag. red. d-ra ist. nauk., prof. I.Yu. Robaka. – Kh. : Kolegium, 2016. (in Ukrainian)

Robak I.Yu., Demochko G.L. Ohorona zdorov'ya v pershiy stolitsi radyanskoyi Ukrayini (1919-1934 rr.). – Kh.: Kolegium, 2012. (in Ukrainian)

Harkovskiy nauchno-issledovatel'skiy institut mikrobiologii i immunologii im. I. I. Mechnikova: yubileyn. izd. / Yu. L. Volyanskiy, V. S. Yavorskiy, V. F. Moskalenko i dr. – Kharkov : Gesla, 1997. – S. 4-5. (in Russian)

Hvisyuk N.I., Bobin V.V. Vladimir Pavlovich Bobin – obschestvenniy deyatel Harkovskogo meditsinskogo obschestva (k 150-letiyu so dnya rozhdeniya) // Mezhdunarodniy meditsinskiy zhurnal. – 2007. – T. 13. – №4. – S. 124-125. (in Russian)